

Izbori u podijeljenim društvima; Komparativna analiza Izraela i Bosne i Hercegovine

Marija Mišković¹

Sažetak

Kada govorimo o podijeljenim društvima, govorimo o zajednicama ljudi koji žive na istom teritoriju, ali se razlikuju po nacionalnim, kulturnim ili vjerskim obilježjima. Takvi sustavi izrazito su teški za analizu. Izrael i Bosna i Hercegovina zbog svojega sastava stanovništva podijeljena su društva. Komparativnom analizom, cilj rada je prikazati kako se odvijaju izbori i zrcale li se podjele u društvu na sastave parlamenta. Analizom političkoga sustava i političkih zakona ove dvije zemlje vidljivo je da parlamenti zaista zrcale podjele u društvu, ali razlika je u tome što je u BiH to uvjetovano izbornim zakonom nastalim iz kompromisa konstitutivnih naroda, dok je u Izraelu to uzrokovano izbornim zakonom koji pogoduje manjim strankama i tako stvara fragmentiran sastav parlamenta. Isto tako, pojavio se problem nezastupljenosti nacionalnih manjina u parlamentima obje zemlje. Rezultati parlamentarnih izbora u ovim zemljama manje su uvjetovani samim podjelama u društvu, a više pravilima pod kojima se provode, a koje propisuju izborni zakoni.

Ključne riječi

Bosna i Hercegovina, Izrael, Izbori, Komparativna politika, Podijeljena društva

¹ Marija Mišković studentica je prve godine diplomskog studija politologije na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu. Kontakt: marija.miskovic@student.hr.

Uvod

Podijeljena društva zahtjevna su tema za istraživače. Iznimno je teško samo s jednog stajališta objasniti na koji način ona funkcioniraju. Podijeljena društva ne predstavljaju samo politološku ili geografsku podjelu, ona su mnogo više od toga. Mirjana Kasapović pri definiranju podijeljenih društava kaže kako oni „čitaju različite knjige i novine, slušaju različite političke govore, pa se u njima oblikuju različiti stavovi i mišljenja o istim događajima“ (2005: 24). Koncept podijeljenih društava pretpostavlja državu u kojoj više različitih zajednica i skupina ljudi živi zajedno, ali razlikuju se ideološki, politički ili kulturalno. Sve te skupine formalno su u jednoj državi, ali nisu homogene u drugim aspektima života.

Bosna i Hercegovina i Izrael po svom su sastavu stanovništva i unutrašnjim odnosima nedvojbeno podijeljena društva. Podjele nastale ratom u BiH vidljive su i u političkom i u društvenom životu. Država je podijeljena na dva entiteta; Federaciju BiH i Republiku Srpsku uz distrikt Brčko kao samostalnu jedinicu koja ne pripada entitetima. Sukob ove države uglavnom je nacionalni jer u BiH obitavaju tri nacije: Hrvati, Srbi i Bošnjaci. Osim nacionalnog, sukob je i vjerski jer svaka od ove tri nacije pripada drugoj religiji: katolici, pravoslavci i muslimani. S druge pak strane, Izrael je smješten na geopolitičkom sjecištu sukoba, pa često sukobi u okruženju potiču i na one u državi. Podjele su, kao i u BiH, nacionalne i vjerske prirode. Nacionalna podjela je ona na Izraelce i Arabe, a vjerska na judaizam, islam i kršćanstvo.

U radu će se analizirati ove dvije države u svrhu odgovaranja na pitanje kako se i pod kojim uvjetima u podijeljenim društvima odvajaju izbori, jedan od najvažnijih čimbenika demokracije. Zanima nas koja su glavna obilježja izbornih sustava ove dvije zemlje, koliko realno parlamentarni izbori reflektiraju podjele u društvu i koliko su zastupljene stranke pojedinih naroda.

Stvaranje države

Fenomen razvoja demokracija i nastanka država često razmatramo u nekoliko faza pa je tako Saša Mrduljaš razdijelio tvorbu države BiH početkom devedesetih godina na tri faze. Prva faza je ona prvog i drugog kvartala 1991. godine, odnosno od uspostavljanja višestranačja do uplitanja međunarodne zajednice na prostore bivše Jugoslavije. Druga faza je do sredine prvog kvartala 1992. godine koju je obilježilo direktno uplitanje međunarodne zajednice u rješavanje problema. Treća faza je ona od proglašenja neovisnosti i referenduma do početka ratnih događanja u BiH (Mrduljaš, 2011; 50).

Bosna i Hercegovina proglasila je neovisnost 1992. godine, nakon čega je uslijedio referendum kojim je izglasano odvajanje od Jugoslavije i uspostavljanje samostalne republike Bosne i Hercegovine. Referendumsko pitanje glasilo je: „Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda BiH-Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive?“ (Bošnjaci.net, 2014). Izlaznost je bila velika, a rezultati su pokazali da preko 90 % onih koji su izašli na referendum žele samostalnost. Složnost građana na referendumu dovela je do novih problema među političkim strankama oko razilaženja u mišljenjima vezanima uz ustroj nove države i raspodjelu vlasti. „Unatoč tome što su HDZ i SDA zajednički djelovale na stjecanju državne neovisnosti BiH već su se do kraja 1991. jasno izrazila različita gledišta tih dviju stranaka u pogledu njenog budućeg unutrašnjeg uređenja“ (Mrduljaš, 2011; 54). Sastav stanovništva bio je takav da je od oko 4,4 milijuna ljudi 43,7 % činilo bošnjačko stanovništvo, 31,3 % srpsko, 17,3 % hrvatsko i ostalih 7,7 % pripadnici drugih manjina, Jugoslaveni i neopredijeljeni te je trebalo donijeti odluku o tome kako uspostaviti državu u kojoj će svi biti zastupljeni (Kasapović, 2015: 39).

Sukobi oko državotvornih pitanja u konačnici su eskalirali u rat. Mehmed Meša Delić kaže kako „referendum o nezavisnosti, održan 29. februara i 1. marta 1992. godine, s jedne strane značio je potvrdu opredjeljenja većine građana prema budućnosti Bosne i Hercegovine. No, referendum je bio i uvod u trogodišnji krvavi rat s izvršenim genocidom, agresiju koja je odnijela više od stotinu hiljada žrtava, dok je više od milion građana Bosne i Hercegovine protjerano s ognjišta“ (Bošnjaci.net, 2014). Još uvijek se vode debate oko prirode rata u Bosni i Hercegovini. Bošnjački i hrvatski dijelovi stanovništva smatraju da je rat bio agresija, dok srpski dio stanovništva smatra da je to bio građanski rat. U isto vrijeme „svaka strana misli da je vodila samo obrambeni rat i svoju vojsku smatra obrambenom, a protivničke vojske agresorskim“ i oko toga ne postoji konsenzus (Kasapović, 2015: 46).

Osnutku države Izrael prethodile su masovne migracije židovskog naroda iz ostatka svijeta. Židovi su 'narod dijaspora' koji stoljećima nije imao svoju zemlju, nego su živjeli svugdje po svijetu i „koji su kao vjerska i nacionalna manjina uvijek bili ovisni o politici i dominantnim socijalnim grupama u zemlji boravka“ (Švob, 1995;231). Neki od njih, ponajprije oni iz istočne Europe, krajem devetnaestoga i početkom dvadesetoga stoljeća počeli su naseljavati prostore koji čine današnji Izrael, tadašnju Palestinu, iz vjerskih razloga i zbog nade u spasenje i uspostavu države Židovskog naroda. „Osim progonjenih i zlostavljanih istočnoeuropskih Židova, protusemitizam je razbudio i Židove Srednje i Zapadne Europe koji su, za razliku od svojih istočnih sunarodnjaka, bili skloniji sekularizmu i

asimilaciji“ (Havel, 2013; 13). Dakle, nisu se svi jednako asimilirali u zemljama u kojima su tada živjeli, tako da su se i motivi migracija razlikovali.

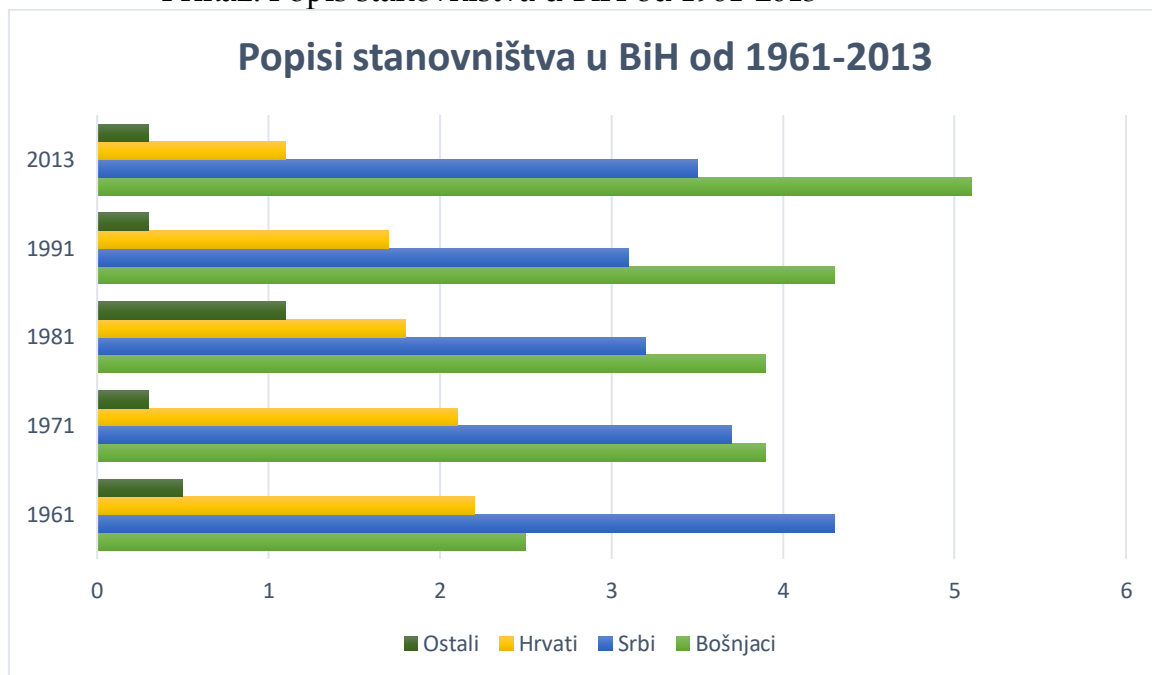
Pet naseljeničkih valova prethodilo je osnutku države; prvi val od 1882. do 1903., drugi od 1904. do 1914., treći od 1919. do 1923., četvrti od 1924. do 1931. i peti od 1932. do 1948. (Kasapović, 2010: 40 - 47). U prvom naseljeničkom valu u Palestinu je stiglo oko dvadeset do trideset tisuća Židova, najviše sa područja tadašnje carske Rusije. Drugi val je bio i najznačajniji, a naselilo se između trideset i pet i četrdeset tisuća Židova, također najviše iz Rusije i okolnih zemalja. Tijekom tog su vala u Palestini nastale neke od institucija koje će obilježiti i kasniji razvitak Izraela. Treći je val u Palestinu doveo oko trideset i pet tisuća Židova, a četvrti ih je doveo više od osamdeset tisuća. Peti val je posljednji val prije osnivanja Izraela, a u Palestinu je stiglo oko tristo tisuća Židova (Kasapović, 2010: 40-47). U Europi je u vrijeme petog vala jačala desnica, nacionalističke i fašističke stranke i povećavala se netrpeljivost i ksenofobija. U Njemačkoj je to bilo posebno očito dolaskom Hitlera na vlast pa je i najviše doseljenika iz petog vala bježalo od nacističkoga režima. „Većina onih koji nisu uspjeli pobjeći završila je kao žrtva holokausta (oko 6 milijuna europskih Židova), u kojem je stradala trećina cjelokupnog židovskog stanovništva“ (Švob, 1995; 240).

Država Izrael proglasila je neovisnost 15. svibnja 1948. godine. Zbog sukoba sa zemljama koje ga okružuju nema točno utvrđene granice, ali to nije bila prepreka za dobivanje međunarodnog priznanja. Nakon proglašenja države Izrael, počeli su ratovi i sukobi za teritorij sa Sirijom, Palestinom i drugima. Šestodnevni rat s Palestinom 1967. uzrokovao je osudu međunarodne zajednice. „Politika Izraela imala je tada velike negativne posljedice na dijasporu. Neki su se Židovi, primjerice u Grčkoj, čak javno distancirali od Izraela“ (Švob, 1995;263).

Stvaranje podijeljene države

Bosna i Hercegovina smatra se jednom od najdublje podijeljenih zemalja u Europi. Njeni vjersko-nacionalni rascjepi sežu daleko u prošlost. Sa svakom promjenom vlasti ili promjenom državnih struja, mijenjala se i struktura stanovništva.

Prikaz: Popis stanovništva u BiH od 1961-2013

Izradila autorica po principu %/10
Podaci s Hamdocamo.com 2013.

Iz prikaza možemo vidjeti da se od popisa do popisa mijenjala struktura stanovništva u Bosni i Hercegovini. Značajan pad u udjelu srpskog stanovništva možemo vidjeti od 1961. do 1991. godine, dok je udio hrvatskog stanovništva u konstantnom padu. Udio bošnjačkog stanovništva raste od 1961. godine. Prema zadnjem popisu stanovništva iz 2013. godine udio hrvatskog stanovništva najmanji je ikada, tek 11 % ukupne strukture, dok udio srpskog stanovništva iznosi 35 %, a bošnjačkog/muslimanskog preko polovice ukupnog stanovništva, točnije 51 % (Hamdocamo.com, 2013). Svi ovi podaci imaju i svoje uzroke jer „tek su se potkraj 19. i na početku 20. stoljeća duboki vjerski povijesni rascjepi počeli pokazivati u oblicima otvorenoga i obuhvatnoga blokovskog strukturiranja i organiziranja bosanskohercegovačkog društva“ što je potkrijepljeno porastom hrvatskog i srpskog stanovništva u tom razdoblju (Kasapović, 2005: 88).

Bivši hrvatski predsjednik Ivo Josipović jednom je prilikom u posjeti Bosni i Hercegovini izjavio da je tamo broj Hrvata prepolovljen od devedesetih do njegovog posjeta 2010. godine, što očito nije slučaj (Domović, 2013;49). Iz svega navedenoga može se zaključiti da su ratni sukobi utjecali na promjenu u strukturi stanovništva i podijeljeno društvo, ali ne toliko značajno koliko su neki smatrali. Isto tako, važno je uzeti u obzir da je razdoblje od 1991. do 2013. relativno dugačko te da su i drugi događaji između ta dva popisa, poput svjetske ekonomske krize, utjecali na promjene u strukturi stanovništva.

Izrael ima socijalne, nacionalne i vjerske rascjepa u društvu. Izraelsko društvo podijeljeno je nacionalno na Izraelce i Arabe. Nadalje, vjerski je podijeljeno i na Židove, Muslimane i Kršćane. Židovska zajednica podijeljena je i unutar sebe, s obzirom na brojne valove doseljenika iz raznih krajeva svijeta koji su sa sobom donijeli razne svjetonazore, kako životne tako i političke. Boris Havel govori o sukobu između sekularnih i religioznih Židova o načinu uređenja Izraelskog društva i jačanju nacionalizma. Religiozni Židovi, kaže Havel, bili su podvrgnuti izrugivanju i osudi onih sekularnih, ali na provokacije nisu odgovarali zbog prirode svog vjerovanja u spasenje i povratak u svoju zemlju (2013;14 - 15). Ali, „s obzirom na židovsko-arapski metarascjep, polarizacije u židovskoj zajednici nisu bile tako duboke i snažne, te su funkcionirale kao neka vrsta podrascjepa“ (Kasapović, 2010: 133). Osim navedena dva, još su tri rascjepa koja dijele izraelsko društvo; „rascjep između vjerskog i sekularnog segmenta društva, socijalno-ekonomski rascjep i politički rascjep na ljevicu i desnicu“ (Kasapović, 2010: 139).

Izraelskoj suverenosti nikako ne pogoduje činjenica da nema definirane granice. Teritorij nekadašnje Palestine pripao je Izraelu, ali formalno Palestina još uvijek postoji na dijelovima teritorija i to je jedno od pitanja koje se pokušava razriješiti godinama. Bosna i Hercegovina sastavljena je od dva entiteta i jednog samostalnog distrikta. Politički i teritorijalni ustroji Bosne i Hercegovine nisu uspostavljeni da otklone rascjepa u društvu, ali su osmišljeni kompromisom triju naroda u želji za mirnim suživotom. Niti u jednoj niti u drugoj zemlji nije moguće reći da su ratovi uzrokovali podjele kada su podjele postojale i prije ratova, ali može se reći da su ratovi uzrokovani podjelama, vođeni borbama za teritorije i uspostavljanje države.

Državni ustroj

Ustav Bosne i Hercegovine donesen je krajem 1995. godine u sklopu mirovnih pregovora u Daytonu. U Ustavu je određeno kako je Bosna i Hercegovina demokratska država. Ustav dijeli zemlju na Federaciju Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu FBiH) i Republiku Srpsku (u daljnjem tekstu RS) odnosno entitete. Pitanja vanjske politike, trgovinske i carinske politike, monetarne politike, financiranja institucija i slično, nadležnost su institucija Bosne i Hercegovine. Entiteti imaju pravo uspostavljati odnose s drugim državama, ali poštujući suverenitet Bosne i Hercegovine. Entiteti imaju obavezu pomagati Bosni i Hercegovini u izvršenju međunarodnih ugovora, u zaštiti ljudskih prava i postojanju institucija i udruga civilnoga društva te njihovu održavanju. Ustavni sud Bosne i Hercegovine zadužen je za ustavna pitanja. Sastoji se od devet članova; četiri se biraju iz FBiH, dva iz RS-a, a tri bira predsjednik Europskog suda za ljudska prava. Sucima

je dužnost braniti integritet Ustava BiH, a dužnost obavljaju do navršenih sedamdeset godina ukoliko iz osobnih razloga ne odstupe ranije (Ustav Bosne i Hercegovine, 1995).

Bosna i Hercegovina ima dvodomni parlament. Parlamentarnu skupštinu koja je glavno zakonodavno tijelo BiH sastoji se od Doma naroda i Predstavničkog doma. Predstavnički dom sastoji se od četrdeset i dva člana, a Dom naroda od petnaest članova. Pored Parlamentarne skupštine koja je institucija na državnoj razini, FBiH ima svoj parlament – Dom naroda Federacije, a RS svoj – Narodnu skupštinu Republike Srpske.

Predsjedništvo se sastoji od tri člana; jednog Srbina koji se bira na teritoriju RS-a, jednog Bošnjaka te Hrvata koji se biraju na teritoriju FBiH. Biraju se na mandat od četiri godine. Predsjedavajući se mijenja svakih osam mjeseci sustavom rotacije članova Predsjedništva (Izborni zakon BiH, 2016: 42, 43). Osim tročlanog predsjedništva države, svaki entitet ima svoje tročlano predsjedništvo (Izborni zakon BiH, 2016: 48, 58 - 59).

Vijeće ministara čine predsjedavajući i ministri. Oni se brinu za unutarnje poslove Bosne i Hercegovine. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine imenuje se na slijedeći način: predsjedništvo imenuje predsjedavajućeg Vijeća ministara koji nadalje imenuje ministre po ministarstvima. Za svakog od njih traži se dopuštenje, a dopuštenje daje Predstavnički dom. Također, najviše dvije trećine ministara mogu biti iz FBiH, dok jedna trećina mora biti iz RS-a.

Republika Izrael nema pisani ustav, no usvojen je niz općih zakona koji zamjenjuju pisani ustav. Izrael je po određenju unitarna parlamentarna republika. Država Izrael nastala je na temelju Rezolucije Opće skupštine UN-a o budućoj vlasti u Palestini koja je tu zemlju podijelila na židovsku i arapsku. Na temelju te rezolucije, 14. svibnja 1948. godine nastala je Deklaracija o uspostavi Države Izrael. Najviše sudbeno tijelo je Vrhovni sud, a Ustavni sud ne postoji (Kasapović, 2010: 121).

Parlament, Knesset, glavna je politička institucija i zakonodavno tijelo. Izraelski je parlament jednodomni i sastoji se od sto dvadeset zastupnika. Biraju se na mandat od četiri godine. Kneset je tvorevina koju su Izraelci, kako kaže Kasapović, uglavnom temeljili na britanskom primjeru. Tako neka od glavnih obilježja koja vidimo u sustavu vlasti Velike Britanije možemo naći i u Izraelu. Neka od tih obilježja su važnost parlamenta i parlamentarni sustav, dupli mandat članova vlade i u vladi i u parlamentu, odgovornost ministara parlamentu kao i pojam *speaker* ili govornika koji predstavlja svojevrsnog predsjednika parlamenta i čini jednu od tri najvažnije osobe u političkoj hijerarhiji (2010:199, 200). Predsjednik države nema stvarne i velike ovlasti, nego je reprezentativna figura. Kasapović čak

uspoređuje predsjednika Izraela s ulogom monarha Velike Britanije – nema stvarnih ovlasti, ali ima ceremonijalnu i tradicijsku ulogu (2010: 199,226).

Vladu sastavlja i raspušta parlament, kojem je i odgovorna. Predsjednik vlade bira se u parlamentu, a nakon toga ga i formalno imenuje predsjednik. Nakon što je imenovan od strane predsjednika, mandatar ima dvadeset i osam dana da sastavi vladu, iznese prijedlog u parlamentu na kojem je konačna odluka hoće li ili neće prihvatiti mandatarov prijedlog (Kasapović, 2010: 220).

Izborni sustav u BiH

Ne postoji univerzalni izborni zakon koji će u jednakoj mjeri biti primjenjiv u svakoj zemlji. Svaka država kroji izborni sustav koji najviše pogoduje njenim građanima i političkim strankama. Izborni zakoni sastavni su dio svakog demokratskog političkog sustava, a posebno su važni u podijeljenim društvima i državama zbog problema zastupljenosti. Izborni zakoni imaju dugotrajne posljedice na sam politički sustav. „Izborni sistem je izuzetno bitan za stabilnost društva, ili drugačije rečeno, nedovršen ili anomalni izborni sistem može biti agens društvene nestabilnosti.“ (Arapović, 2015: 37). Izborni zakon Bosne i Hercegovine donesen je 2001. godine i otada ga se čak devetnaest puta prilagođavalo i izmjenjivalo, ali do potpune sustavne reforme nikada nije došlo (Izborni zakon BiH, 2016:1). Izborni sustav ne čini samo Izborni zakon, nego i niz zakonskih akata i pravilnika na lokalnoj, kantonalnoj i entitetskoj razini. Kada bi došlo do reformiranja Izbornog zakona i sustava, to bi trebale biti velike i dugogodišnje sustavne promjene zbog senzibiliteta građana pripadnika konstitutivnih naroda. Izborni sustav Bosne i Hercegovine samo je jedan od čimbenika stvaranja u najmanju ruku kaotičnog političkog sustava te zemlje.

Izborni sustav osmišljen je na način da predstavlja legitimnu volju naroda Bosne i Hercegovine. U zakonu stoji kako svi građani imaju opće i jednako pravo glasa, kao i pravo na neposredno i tajno glasanje. Kada se radi o izborima za parlament i predsjedništvo, sustav je osmišljen tako da sva tri konstitutivna naroda imaju jednak broj predstavnika koji su ravnomjerno zastupljeni. Kao i u većini zemalja, aktivno i pasivno pravo glasa ostvaruju svi državljani Bosne i Hercegovine s navršениh osamnaest godina života (Izborni zakon BiH, 2016: 4,7).

Iako zakon kao pravni akt nije ekskluzivan, u praksi je ipak drugačije. Pripadnici nacionalnih manjina sustavno su diskriminirani u političkim procesima. Nemaju pravo biti birani čime je ugroženo njihovo pravo političke participacije. Najvažniji i najpoznatiji primjer toga je slučaj "Sejdić

i Finci', kada su pripadnik Romske i Židovske nacionalne manjine tužili državu Bosnu i Hercegovinu pri Europskom sudu za ljudska prava zbog ugroze aktivnog i pasivnog biračkog prava kao osnovnog ljudskog prava u sklopu Konvencije o ljudskim pravima Europske Unije. Nakon presude u slučaju "*Sejdić i Finci'*" Europska Unija tražila je od Vlade BiH da izmjeni izborni sustav i učini ga inkluzivnim za pripadnike nacionalnih manjina. Presuda je donesena u korist nacionalnih manjina, ali BiH do danas nije omogućila takvu vrstu zastupljenosti. „Posljedica navedenog jeste produbljivanje nepovjerenja građana u pravni poredak i demokratski proces generalno“ (Arapović, 2015: 39).

Složenost izbornog sustava očituje se u načinu izbora članova u Parlamentarnu skupštinu. Predstavnički dom, gornji dom Parlamentarne skupštine BiH, sastoji se od četrdeset i dva člana. Dom naroda, donji dom Parlamentarne skupštine BiH, sastoji se od petnaest članova. I u gornjem i u donjem domu članovi se biraju na način da se dvije trećine članova bira na području FBiH da bi zastupale bošnjačko i hrvatsko stanovništvo, a jedna trećina se bira na području RS-a. Dakle, zamišljeno je da su svi konstitutivni narodi zastupljeni ravnomjerno. Kvote za nacionalne manjine ne postoje. Princip je isti u oba doma, ali metode se razlikuju.

Od ukupnog broja članova Predstavničkog doma, trideset ih se bira na općim izborima, a preostalih dvanaest mandata dijeli se na temelju kompenzacijskih mandata. "Kompenzacijski mandati" podrazumijevaju mandate koji se raspodjeljuju na liste političkih stranaka ili koalicija prema broju dobivenih važećih glasova i služe da kompenziraju nedovoljnu proporcionalnost na nivou entiteta, a koja nastaje sabiranjem rezultata za pojedine višečlane izborne jedinice u entitetu“ (Izborni zakon BiH, 2016: 2). Dakle, kompenzacijski mandati kompenziraju manjak zastupljenosti konstitutivnog naroda na općim izborima.

Metoda koji izborni zakon BiH koristi za dodjeljivanje mandata je Sainte-Lagueova metoda neparnog broja. Broj važećih glasova dijeli se s neparnim djeliteljima počevši od broja jedan pa na dalje, dok se svi mandati ne podijele. Izborni sustav BiH kombinira prag od 3 % s proporcionalnim glasovanjem za trideset zastupnika i prag od 5 % s kompenzacijskim mandatima za dvanaest zastupnika (Izborni zakon BiH, 2016: 44). Od ukupnog broja zastupnika u Domu naroda, dvije trećine, deset, se bira u Federaciji, a jedna trećina, pet, u Republici Srpskoj. Oni se ne biraju na općim izborima, nego ih biraju članovi entitetskih parlamenata, Doma naroda Parlamenta FBiH i Narodne skupštine RS-a (Izborni zakon BiH, 2016: 46,47).

Izborni sustav u Izraelu

„Izrael ima jedan od najpostojanijih izbornih sustava na svijetu“ koji se kroz povijest nije puno puta mijenjao i nadopunjavao (Kasapović, 2010: 182). Izborni sustav koji Izrael koristi je čisti razmjerni sustav. Cijela zemlja je jedan izborni okrug i nema podjele na manje izborne okruge. Izborni prag za parlamentarne izbore mijenjao se četiri puta kroz povijest; do 1992. godine iznosio je 1 %, do 2004. godine iznosio je 1,5 %, do 2014. godine iznosio je 2 %, a od 2014. godine do danas iznosi 3,25 % ukupnih glasova (Knesset.gov, 2017). Metoda pretvaranja glasova u mandate koju Izrael koristi je Hareova kvota i metoda najvećeg ostatka (Kasapović, 2010:183).

Izraelski izborni sustav često je na meti kritika zbog pogodovanja manjim strankama. Iako je izborni prag podignut na najveću razinu u povijesti te države, Hareova kvota metoda je pretvaranja glasova u mandate koja najviše pogoduje fragmentaciji. Metodom najvećeg ostatka mandati se računaju tako što se odredi kvota kojom se dijeli broj glasova koje je neka stranka dobila, i na taj način se raspodjeljuju mandati. Još jedan problem koji izraelski izborni sustav stvara je mogućnost udruživanja manjih stranaka u koalicije i stvaranje listi kako bi se malim strankama dala mogućnost ulaska u parlament (Kasapović, 2010: 183). Zbog svega toga, Izrael ima povijest ponavljanih i prijevremenih izbora, neodrživosti vlasti uzrokovane polarizacijom i fragmentacije parlamenta.

Kneset kao glavno zakonodavno tijelo, kako kaže Kasapović, sadrži tri najvažnija elementa; stranačke frakcije, plenarna zasjedanja i odbore. Stranačke frakcije formiraju se unutar parlamenta, a za njihovo stvaranje pogoduju zatvorene izborne liste, kao i izborni sustav koji stvara fragmentaciju. Izraelske stranačke frakcije imaju čvrsta pravila i pojedini predstavnik u parlamentu nema pravo izraziti svoje mišljenje bez konzultiranja s frakcijom. Plenarna zasjedanja su ona u kojima sudjeluju svi članovi parlamenta, a vodi ih govornik. On određuje dnevni red, kao i trajanje sjednice. Odbori mogu biti stalni, privremeni, posebni ili istražni. Stalni odbori su radna tijela parlamenta. Privremeni i posebni su namjenski odbori stvoreni zbog nekog problema, zapreke ili zakona. Mogu zaista biti samo privremeni ili, ako se utvrdi da je problem dugoročan, mogu postati stalni (2010: 204, 205).

Izrael se predstavlja kao 'demokratska i Židovska država'. „U takvom određenju države ne bi bilo ništa sporno kada u njoj ne bi živjelo približno 20 % građana ne-Židova“ (Vukas, 2012: 77). Država Izrael stvorena je na teritoriju Palestine gdje živi pretežno Arapsko stanovništvo. Uspostavom države i donošenjem najvažnijih zakona Izraela može se iščitati segregacija i diskriminacija prema Arapskom stanovništvu. Dvadeset posto stanovništva nije obična manjina. Jedna petina stanovništva veliki je broj i

zanemarujući njihov položaj i ulogu u javnom i političkom životu Izrael čini ono što BiH čini s pripadnicima nacionalnih manjina; vrši diskriminaciju i stvara ekskluzivno i podijeljeno društvo. „Zahtjevi arapske manjine za pretvaranje Izraela u državu jednakih građanskih prava i oduzimanje Izraelu pridjeva "židovske" države također neće u dogledno vrijeme ugroziti navedene stavove“ o tome kako većina Židova ipak ne želi prihvatiti potpunu inkluzivnu demokraciju i žele zaštititi postojeću strukturu države (Vukas, 2012: 79).

Izbori

U ovom dijelu rada prikazat će se rezultati prethodnih izbora u BiH i Izraelu te stranke koje su ušle u parlament. Orijentacija stranaka i broj mandata pomoći će objasniti kako funkcioniraju izbori u ovim podijeljenim društvima. Prethodni izbori za izraelski parlament, Kneset, održani su 2015. godine. U parlament je ušlo devet stranaka i jedna lista. To su prvi izbori na kojima se primjenjivao izborni prag od 3,25 % (Knesset.gov, 2015). Izraelski sastav parlamenta izrazito je raznovrstan. Možemo reći kako se fragmentiranost društva očituje u fragmentiranosti parlamenta. Od lijevih do desnih, od židovskih do arapskih, podjele u društvu reflektiraju se na sastav parlamenta. Ipak ima nekolicina stranaka koje su ušle u parlament, a nisu orijentirane samo prema jednom narodu i cilj im je rješavanje društvenih sukoba.

Stranka s najviše glasova je Likud, stranka izraelskog premijera Benjamina Netanyahua. Stranka je desno orijentirana i zalaže se za ideju Izraela kao "židovske zemlje", ali u isto vrijeme ne negira potrebu da se arapsko stanovništvo bolje uključi u državni sustav. U vjerskim stavovima nije u potpunosti desna, ali naginje više ka tome. Druga je lista Zionist Union, lista koju čine dvije lijevo orijentirane stranke, a zalaže se za rješavanje izraelsko-palestinskog sukoba. Treća je Joint List, lista četiri male arapske stranke koje su se udružile kako bi stekle što bolji plasman u Knesetu. Četvrta stranka je Yesh Atid, u doslovnom prijevodu "Budućnost postoji". To je stranka centra kojoj je fokus rješavanje zajedničkih društvenih problema poput obrazovanja. Kulanu je stranka koja je ekonomski orijentirana. Nastala je raskolom stranke Likud, centralistička je i tvrdi da se zalaže za boljitak svih ljudi u Izraelu (Knesset.gov, 2015).

Prethodni izbori u Bosni i Hercegovini održani su 2014. godine. U parlament je ušlo dvanaest stranaka i jedna koalicija. Stranke zastupljene prethodnjem sazivu Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine su Stranka demokratske akcije (SDA), Socijaldemokratska partija BiH (SDP BiH), Hrvatska demokratska zajednica Bosne i Hercegovine (HDZ BiH) i Srpska demokratska stranka (SDS) (Parlament.ba, 2016). Sastav parlamenta

i stranke u sastavu čine se kao preslika bosansko-hercegovačkog podijeljenog društva, ali tako je i uvjetovano izbornim zakonom. Izborni zakon uvjetuje sastav parlamenta, a birane stranke orijentirane su prema konstitutivnim narodima pa se „u BiH održala i potvrdila činjenica da broj glasova i broj mandata što su ih osvojile pojedine stranke daje prilično pouzdanu i jasnu demografsku sliku svake opštine“ (Ćuković, 2014: 348).

SDA je stranka koja zastupa bošnjački dio konstitutivnog naroda. Stranka je nastala devedesetih godina kao odgovor na zastupanje bošnjačkog naroda i odigrala je veliku ulogu u procesu stjecanja nezavisnosti. Njezin tadašnji vođa, Alija Izetbegović, bio je utjecajna figura na političkoj sceni, a danas stranku vodi njegov sin Bakir Izetbegović (Jukić, 2009: 272). SDS je stranka koja zastupa srpski dio konstitutivnog naroda. Također je nastala devedesetih godina i tada se zalagala za gašenje ideje o neovisnoj BiH. Između ostalog, SDS je zaslužna za uspostavljanje RS-a (Jukić, 2009: 273). SDP BiH stranka je koja je nastala iz Saveza komunista BiH, kao i hrvatski SDP. Stranka je našla način da se uklopi u demokratski sustav i višestranačje, orijentirana je lijevo, socijaldemokratski. HDZ BiH stranka je koja zastupa hrvatski dio konstitutivnog naroda i uživa veliku podršku hrvatskih vlasti (Jukić, 2009: 273).

Komparacija

Analizom izbornih sustava i sastava parlamenta možemo uvidjeti koliko se, zapravo, razlikuju ove dvije države s podijeljenim društvima. Izrael je stekao neovisnost puno prije Bosne i Hercegovine i u drugačijim uvjetima. Potez povećanja izbornog praga nije bila nagla, nego postupno donesena odluka koja je djelomično promijenila izborne rezultate. Parlament će i dalje biti fragmentiran s obzirom na to da odražava stanje u državi. To može biti jako dobra ili jako loša situacija; dobra utoliko što odražava volju naroda koji žive u Izraelu, a loša utoliko što bi se mogle stvarati nestabilne vlade koje teško funkcioniraju što ne pogoduje nikome. Ipak, najveći problem koji smo pronašli analizom izbornog zakona i političko sustava zasigurno je problem arapskog naroda koji čini ne tako malu manjinu od dvadeset posto ukupnog stanovništva Izraela. Potrebno je osigurati pravedniju reprezentativnost arapskog naroda u izraelskom političkom i društvenom životu. "Segregacija stanovništva prema vjerskom određenju čini nevidljivi zid unutar samog izraelskog društva" (Vukas, 2012: 77).

BiH s razlogom slovi kao jedan od najkompliciranijih sustava vlasti na svijetu jer koliko je podijeljeno društvo toliko je podijeljena i struktura vlasti. Koliko god njena podjela čuvala legitimitet sva tri konstitutivna naroda, toliko djeluje diskriminirajuće prema ostalim nacionalnim manjinama u zemlji. Njezin izborni sustav koji funkcionira na način da se,

ovisno o entitetu, biraju predstavnici u parlamentu jednostavno ne otvara mogućnost za postojanje stranaka koje bi išle u korist svih građana Bosne i Hercegovine, uključujući i nacionalne manjine. Izborni sustav samo je jedan od razloga općeg nezadovoljstva građana u BiH. Još jedan od čimbenika koji produbljuju podjelu u BiH, a uvjetovan je izbornim sustavom je postojanje ne samo jednog parlamenta, nego čak njih tri. U Izraelu je postojanje jednog izbornog kruga na neki način stvorilo mogućnost za postojanje nacionalnih stranaka. Tako postoje stranke koje su etnički orijentirane, ali isto tako postoje i one nacionalno orijentirane, a i jedne i druge dobro prolaze na izborima.

Biranje članova parlamenta na nacionalnoj razini pruža građanima osjećaj ujedinjenosti i jednake vrijednosti pa je zato i lakše nacionalnim strankama ući u parlament. „Općenito se smatra da u podijeljenim društvima prevladava deskriptivna koncepcija političkog predstavništva, prema kojoj je glavna zadaća parlamenta da odražava i preslikava sastav društva kojega predstavlja“ (Kasapović, 2010: 200 - 201). Ako promatramo zemlje kroz tu prizmu, Parlament Bosne i Hercegovine, ali i izraelski Knesset čine upravo to; preslikavaju sastav društva koje čini te zemlje. Razlika je u tome što je sastav parlamenta BiH uzrokovan izbornim zakonom zemlje, dok je u Izraelu to zaista slika društva.

Zaključak

U ovom radu odgovorilo se na pitanje kako se i pod kojim uvjetima u podijeljenim društvima odvajaju izbori, jedan od najvažnijih čimbenika demokracije analizirajući BiH i Izrael i njihove prethodne izbore. Izrael je država čije parlamentarne izbore obilježava postojanje jednog izbornog kruga, velika fragmentacija koja je odraz sastava društva, geopolitičko okruženje i sukobi sa Palestinom. Isto tako, veliki problem stvara zanemarivanje potreba arapskog dijela stanovništva što je također vidljivo u sastavu parlamenta. Izbori u BiH uvjetovani su izbornim zakonom koji podrazumijeva ravnomjernu zastupljenosti tri konstitutivna naroda i ne ostavlja mogućnost velikih promjena. Kao i kod Izraela, velika je problematika oko zastupljenosti nacionalnih manjina za koje ne postoje kvote i koje ne mogu biti birane upravo zbog kompromisa triju konstitutivnih naroda. Možemo reći kako parlamenti ove dvije države doista zrcale podijeljena društva, ali sustavno zanemaruju probleme nacionalnih manjina koje u njima žive. Nakon svega može se zaključiti da postoje i sličnosti i razlike između Izraela i BiH, ali da su izbori u podijeljenim društvima manje uzrokovani samim podjelama, a više uvjetima pod kojima se provode.

Literatura

- Arapović, Adis (2015) Restauracija ili rekonstrukcija: novi izborni zakon kao minimum političkog koncenzusa. U: Bencun, Siniša (ur.) Izbori u Bosni i Hercegovini: karakteristike i moguća unaprjeđenja. *Koalicija za slobodne i poštene izbore Pod lupom* (35-46).
- Bošnjaci.net (2014) *22 godine: Od referenduma do nezavisnosti RBiH*. Dostupno na: <http://bosnjaci.net/prilog.php?pid=51564> (03.05.2020.).
- Ćuković, Aleksandar (2014) Razvoj izbornog sistema u Bosni i Hercegovini. *Socioeconomica* 3(6): 341-350.
- Domović, Roman (2013) Prepolovljen broj Hrvata u Bosni i Hercegovini zbog politike devedesetih – informacija ili dezinformacija? *National security and the future* 2(14): 45-69.
- Hamdocamo.com (2013) Kratki historijat popisa u Bosni i Hercegovini od 1520. do 1991. godine. Dostupno na: <https://hamdocamo.wordpress.com/2013/09/12/kratki-historijat-popisa-u-bosni-i-hercegovini-od-1520-do-1991-godine/> (03.05.2020).
- Havel, Boris (2013) Sekularizam i nastanak države Izrael. *Političke analize* 4(15): 12-18.
- Izborni zakon Bosne i Hercegovine (2016) Dostupno na: <https://www.parlament.ba/law/LawDetails?lawId=1105> (03.05.2020.).
- Jukić, Zvonimir (2009) Političke stranke. U: Gavrić, Saša i dr. (ur.) Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine – Izabrani aspekti. Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar (str. 264-292.).
- Kasapović, Mirjana (2005) Bosna i Hercegovina: Podijeljeno društvo i nestabilna država, Zagreb, *Politička kultura*.
- Kasapović, Mirjana (2010) Politički sustav i politika Izraela, Zagreb, *Politička kultura*.
- Kasapović, Mirjana (2015) Bosna i Hercegovina 1992-1995: građanski rat, izvanjska agresija ili oboje? Zagreb, *Politička misao* 52(2): 37-61.

Knesset.gov (2015) *Twentieth Knesset*. Dostupno na:
https://knesset.gov.il/description/eng/eng_mimshal_res20.htm
(28.04.2020.).

Knesset.gov (2017) *Electoral Threshold*. Dostupno na:
https://knesset.gov.il/lexicon/eng/ElectoralThreshold_eng.htm
(28.04.2020.).

Mrduljaš, Saša (2011) doprinos vladajućih bosansko-hercegovačkih stranaka izbijanju rata u Bosni i Hercegovini. *Suvremene teme*. 4(1): 45-60.

Parlament.ba (2016) *Stranke i koalicije zastupljene u PSBiH*. Dostupno na:
<https://www.parlament.ba/Content/Read/26?title=Strankeikoalicije zastupljene u PSBiH> (04.05.2020.).

Švob, Melita (1995) Migracije i promjene u židovskoj populaciji. *Migracijske teme* 11(3-4): 231-289.

Ustav Bosne i Hercegovine (1995) Dostupno na:
http://mvp.gov.ba/dobro_dosli_u_bih/drzavno_uredjenje/ustav_bih/?id=261 (03.05.2020.).

Vukas, Stjepan (2012) Izrael – židovska i demokratska država. *Međunarodne studije* 12(3/4): 77-94.

Elections in divided societies: Comparative Analysis of Israel and Bosnia and Herzegovina

Marija Mišković

Abstract

When we talk about divided societies, we are talking about communities of people living in the same territory, but differing in national, cultural or religious characteristics. Such systems are extremely difficult to analyze. Israel and Bosnia and Herzegovina are divided societies due to their population composition. With this comparative analysis, our goal was to show how the election are conducted and whether the divisions in the society are reflected into the composition of the parliament. Analyzing the political system and electoral laws of these two countries, we noticed that parliaments do reflect the divisions in society, but the difference is that in BiH it is conditioned by the electoral law created by the compromise of the three constitutional people, while in Israel it is caused by the election law and methods, and thus created a fragmented composition of the parliament. Also, there is a problem of underrepresentation of national minorities in the parliaments of both countries. The results of parliamentary elections in these countries are less conditioned by the division in societies themselves, and more by the rules under which they are conducted established by electoral laws.

Key words

Bosnia and Herzegovina, Israel, elections, comparative politics, divided societies